

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора психологічних наук, професора,
дійсного члена (академіка) НАПН України
Кокуна Олега Матвійовича
на дисертацію Долинної Анни Сергіївни
«Теорія і практика професійної підготовки фахівців психонімічних
професій в університетах США», подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена сучасними суспільними викликами, пов'язаними з масштабною гуманітарною та психологічною кризою в Україні, спричиненою війною, масовими втратами, вимушеним переміщенням населення та зростанням кількості посттравматичних розладів. За таких умов особливої гостроти набуває проблема підготовки фахівців психонімічного профілю, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у кризових і посткризових ситуаціях. Водночас вітчизняна система вищої освіти потребує посилення практичної складової професійної підготовки таких фахівців, удосконалення механізмів формування їхньої професійної готовності, емоційної стійкості, рефлексивності та здатності до міждисциплінарної взаємодії. У цьому контексті особливий науковий і практичний інтерес становить досвід США, де система професійної підготовки психологів, соціальних працівників і педагогів ґрунтується на практикоорієнтованих, міждисциплінарних та етично виважених засадах і демонструє високу адаптивність до сучасних суспільних викликів. Саме тому аналіз теорії і практики професійної підготовки фахівців психонімічних професій в університетах США та обґрунтування можливостей творчого використання цього досвіду в українському освітньому просторі є своєчасним, суспільно значущим і педагогічно доцільним.

Викладені положення засвідчують актуальність, наукову значущість і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження Долинної А. С., присвяченого теоретичним і практичним засадам професійної підготовки фахівців психонімічного профілю в університетах США.

Дослідження виконано в межах тематичних планів науково-дослідної роботи кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: «Соціально-психологічні аспекти забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах ситуації невизначеності» (державний реєстраційний номер 0125U000429) та «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (реєстраційний номер 0120U100295), а також кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені

Володимира Винниченка: «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний номер 0116U003481).

Тему докторської дисертації затверджено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 9 від 09.02.2026 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Дисертаційна робота має чітку й послідовну структуру, зумовлену поставленою метою та завданнями дослідження.

У дисертаційному дослідженні з'ясовано теоретико-методологічні засади професійної підготовки фахівців психономічних професій в університетах США, здійснено системний аналіз сучасних концепцій щодо специфіки їхньої професійної діяльності, розкрито критерії, компоненти та рівні сформованості професійної готовності майбутніх фахівців до впровадження американського досвіду в українському освітньому просторі, визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови професійної підготовки, розроблено педагогічну модель формування психономічних компетентностей та окреслено перспективні напрями творчого застосування американського досвіду у закладах вищої освіти України.

Нові факти, одержані здобувачем. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дослідженні вперше здійснено системний аналіз професійної підготовки фахівців психономічного профілю в університетах США з урахуванням сучасних викликів, зокрема психологічної травматизації, постстресових станів і соціальної вразливості; виокремлено структурні та змістові компоненти освітніх програм, що забезпечують формування ключових професійних компетентностей, зокрема емоційного інтелекту, стресостійкості та етичної відповідальності; обґрунтовано доцільність адаптації окремих елементів американської моделі, зокрема супервізії, міждисциплінарних модулів і практикоорієнтованого навчання, до українського освітнього контексту; розроблено методичні підходи до оцінювання ефективності підготовки фахівців психономічного профілю з урахуванням міжнародних стандартів APA і NASP; уточнено понятійно-категоріальний апарат щодо психономічних професій у контексті трансформації вищої освіти та суспільного запиту на фахівців допоміжних професій; запропоновано психолого-педагогічні рекомендації щодо забезпечення ефективності впровадження американського досвіду у формуванні психономічних компетентностей майбутніх фахівців.

Удосконалено у вітчизняному психолого-педагогічному дискурсі наукові уявлення про професійну підготовку фахівців психономічного профілю в університетах США, яку концептуалізовано як цілісну систему, побудовану на взаємодії практикоорієнтованого, міждисциплінарного, компетентнісно-ціннісного, рефлексивно-розвивального, етично-регулятивного та адаптаційно-трансферного підходів; конкретизовано наукове розуміння практикоорієнтованої підготовки через інтеграцію таких форм навчання, як супервізія, стажування, кейс-аналіз і рефлексивні практики, що розглядаються

не фрагментарно, а як системоутворювальні елементи професійної готовності фахівців психонормічного профілю; обґрунтовано й систематизовано базові концепти дослідження, які розширюють наукові уявлення про зміст і структуру професійної підготовки фахівців психонормічних професій, зокрема шляхом поєднання hard skills і soft skills у контексті формування професійної ідентичності, етичної відповідальності та психологічної стійкості майбутніх фахівців; обґрунтовано адаптаційно-трансферний підхід як наукову основу імплементації американського досвіду професійної підготовки фахівців психонормічних професій в український освітній простір з урахуванням воєнних і поствоєнних викликів, що уможливорює перехід від простого запозичення моделей до їх контекстуально вираженої трансформації.

Дістали подальший розвиток положення щодо міждисциплінарної інтеграції у професійній підготовці, яку в дослідженні обґрунтовано не лише як поєднання змісту різних дисциплін, а як механізм комплексного розв'язання професійних завдань з урахуванням психологічних, соціальних, педагогічних, етичних і медико-біологічних детермінант; розширено уявлення про роль етичної регуляції у професійній підготовці шляхом інтеграції міжнародних стандартів APA і BPS як обов'язкового компонента освітнього змісту; подальшого розвитку набули положення щодо забезпечення психологічної стійкості, емоційної саморегуляції та рефлексивної готовності майбутніх фахівців до діяльності в умовах соціальної нестабільності, кризових і посткризових ситуацій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації.

До найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, які, на наш погляд, мають усі необхідні ознаки наукової новизни та обґрунтованості, слід віднести такі здобутки. Основні наукові положення, концептуальні та методологічні підходи, а також висновки дисертації Долинної А. С. ґрунтуються на змістовному опрацюванні праць вітчизняних і зарубіжних учених. У вступі дисертації належним чином відображено ключові складники наукового дослідження: визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрито методологічну й теоретичну основу, схарактеризовано методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну, практичне значення та апробацію результатів, що засвідчує актуальність теми, логічність побудови та належний науковий рівень дисертації. Аналіз тексту дисертації, реферату та змісту публікацій дисертанта дає підстави для висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Долинної А. С. містить нові наукові положення, які раніше не були предметом захисту, а сукупність обґрунтованих результатів дає змогу розв'язати актуальну наукову проблему. До найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, які, на наш погляд, мають усі необхідні ознаки наукової новизни та обґрунтованості, слід віднести такі положення.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях упродовж

2020–2025 років. Зокрема, міжнародну апробацію здійснено на наукових конференціях і у збірниках наукових праць, серед яких «Modern Science–Moderní věda» (Прага, Чеська Республіка, 2021, 2022), «Modern science: innovations and prospects» (Стокгольм, Швеція, 2022), II Міжнародна науково-практична конференція «Становлення особистості: персонотетичний контекст» (Мукачево, 2024), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Психологічна наука і практика: сучасні виклики та допомога особистості у кризових умовах» (Київ, 2025). Апробацію результатів дисертаційного дослідження також здійснено на 5 всеукраїнських наукових заходах, зокрема на Всеукраїнській науково-практичній конференції (2020), VI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції (2023), VII та VIII Всеукраїнських наукових електронних конференціях з міжнародною участю (2024, 2025), X Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю (2025), а також на науковому семінарі, що засвідчує наукову новизну, практичну значущість і належний рівень апробації отриманих результатів.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання розроблених автором рекомендацій щодо адаптації ефективних освітніх моделей США до української системи підготовки фахівців психологічного профілю з урахуванням потреб післявоєнної реабілітації та розвитку сфери психічного здоров'я. Практичну цінність мають виокремлені структурні елементи практикоорієнтованої підготовки, запропонований інструментарій оцінювання професійної готовності здобувачів, а також узагальнений досвід освітніх установ США, який доцільно використовувати в процесі модернізації вищої освіти України, передусім у галузях психології, педагогіки та соціальної роботи. Зазначені впровадження є результатом інтеграції української вищої освіти у міжнародний академічний простір та її відповідності американським стандартам щодо підготовки фахівців у галузі психології.

Результати дослідження можуть бути безпосередньо використані в системі вищої освіти України, зокрема в межах освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія, а також під час оновлення освітньо-наукових програм, розроблення навчальних і методичних матеріалів, упровадження практикоорієнтованих форм підготовки, у системі внутрішнього забезпечення якості освіти та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Представлена дисертація має науково виважену та логічно вибудовану структуру. Аналіз її змісту і ступеня завершеності дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Долинної А. С. відповідає поставленій меті та визначеним завданням. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 428 найменувань, з них 287 – іноземними мовами. Загальний обсяг дисертації становить 519 сторінок, із яких 432 сторінки – основний текст. У роботі вміщено

42 таблиці та 15 рисунків. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на 9 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та повною мірою висвітлені у 44 наукових працях. Рівень наукових публікацій здобувачки є достатньо високим.

Зокрема, у вступі дисертації належним чином обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його зв'язок із науковими програмами, мету, завдання, об'єкт і предмет, окреслено концептуальні, методологічні та теоретичні засади, методи й джерельну базу дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення, апробацію та впровадження результатів, особистий внесок автора, а також структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-методологічний аналіз професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США» присвячено докладному визначенню необхідних для роботи теоретичних аспектів досліджуваного феномену, а саме теоретико-методологічному аналізу професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США. У ньому обґрунтовано актуальність вивчення американського досвіду для модернізації вітчизняної системи вищої освіти, схарактеризовано нормативно-правові засади, особливості організації підготовки, провідні моделі та практики професійної освіти у США. Доведено, що американські моделі підготовки відзначаються міждисциплінарністю, практикоорієнтованістю, гнучкістю та інтеграцією з професійним середовищем, а окремі їх елементи можуть бути творчо використані в українському освітньому просторі.

У другому розділі – «Теоретичні й прикладні засади професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США» – обґрунтовано, що професійна підготовка фахівців психологічних професій в університетах США є цілісною, концептуально виваженою та практикоорієнтованою системою, результативність якої забезпечується міждисциплінарним, компетентнісним і студентоцентрованим підходами. У розділі визначено ключові психологічні компетентності, представлено модель їх формування, що охоплює цільовий, змістовий, процесуальний, оцінювальний і результативний компоненти, а також виокремлено педагогічні та організаційно-педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх фахівців. Доведено практичну значущість американського досвіду для вдосконалення системи професійної підготовки в Україні. Важливим та доцільним, на наш погляд, стало приділення особливої уваги дисертантом у цьому розділі розгляду теоретичних засад формування психологічних компетентностей, механізмів поєднання теоретичної і практичної складових підготовки, а також умов забезпечення професійної готовності майбутніх фахівців до діяльності в сучасних соціальних умовах.

У третьому розділі – «Удосконалення процесу формування професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США» – здійснено аналіз напрямів удосконалення професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США. Установлено, що американські освітні програми характеризуються системністю, гнучкістю, міждисциплінарністю та

практикоорієнтованістю, що забезпечує формування ключових метакомпетентностей майбутніх фахівців.

Наступним важливим кроком стало з'ясування психологічних чинників ефективності професійної підготовки, зокрема тих, що визначають професійну готовність, емоційну стійкість, рефлексивність, адаптивність і здатність майбутніх фахівців до продуктивної діяльності в умовах суспільних трансформацій. Обґрунтовано перспективність адаптації окремих елементів американської моделі, зокрема міждисциплінарного підходу, цифровізації, супервізійної практики, сертифікації та механізмів забезпечення якості, для модернізації системи підготовки фахівців психологічного профілю в Україні.

У *четвертому розділі* – «Порівняльний аналіз теорії і практики професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США та Україні» – здійснено порівняльний аналіз теоретичних засад і практики професійної підготовки фахівців психологічних професій у США та Україні. Виявлено спільні й відмінні риси обох систем, зокрема встановлено, що американська модель вирізняється вищим рівнем практикоорієнтованості, розвиненістю супервізії, чіткістю професійних стандартів і механізмів оцінювання компетентностей. Зокрема, на основі останніх виявлено перелік достовірних чинників, що зумовлюють ефективність професійної підготовки, сприяють формуванню професійної готовності майбутніх фахівців і забезпечують якість їхньої практичної підготовки. Доведено доцільність використання позитивного досвіду США для вдосконалення української системи підготовки фахівців психологічного профілю, зокрема в напрямках посилення практичної складової, розвитку наставництва, супервізії та безперервного професійного зростання.

У *п'ятому розділі* – «Практика використання в Україні американського досвіду формування професійної підготовки фахівців психологічних професій» – проаналізовано практику та перспективи використання в Україні американського досвіду професійної підготовки фахівців психологічних професій. У межах імплементації кращих зразків американського досвіду розроблено проект освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія галузі знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини, кваліфікація – доктор філософії з психології (презентований в додатках).

Обґрунтовано доцільність адаптації компетентнісного підходу, посилення практичної підготовки, розвитку супервізії, soft skills, критичного мислення та використання психодіагностичних методик. Доведено, що творче використання американського досвіду сприяє модернізації української системи підготовки фахівців психологічного профілю, підвищенню її якості та відповідності сучасним професійним і суспільним викликам. Вважаємо, що запропонована програма може бути достатньо широко впроваджена не лише в освітній процес закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх психологів, а й у практику оновлення суміжних освітньо-наукових програм, пов'язаних із підготовкою фахівців соціально-гуманітарного профілю.

Якісний теоретичний аналіз проблеми, використання адекватних поставленим завданням методів дослідження й обробки даних, репрезентативна вибірка, а також належний аналіз і узагальнення отриманих емпіричних результатів свідчать про належний рівень оволодіння здобувачкою методологією наукового пізнання та високий науковий рівень дисертаційної роботи. Поставлені в дослідженні наукові завдання виконано повністю.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У дисертації ґрунтовно представлено джерельну базу та емпіричний матеріал дослідження, однак, на нашу думку, доцільним було б вказати, яку кількість американських університетів, освітніх програм, нормативних документів та інших джерел фактично охоплено аналізом. Така конкретизація дала б змогу повніше оцінити репрезентативність проведеного дослідження.

2. У параграфі 2.2. дисертації достатньо докладно аналізуються встановлені особливості професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США. Водночас, на наш погляд, робота б виграла, якщо б було наведено зіставлення отриманих результатів з результатами інших дослідників, що дало б змогу чіткіше окреслити авторську позицію в ширшому науковому контексті.

3. Враховуючи те, що автором було виділено концептуальні основи реформування системи професійної підготовки фахівців психологічних спеціальностей та потенціал її інтеграції в український освітній простір, можливо, слід було б зазначити варіації змісту щодо окремих шляхів, етапів або моделей такої інтеграції. Такі тенденції забезпечили б можливість конкретизувати механізми практичного впровадження запропонованих положень.

4. Робота не позбавлена певних огріхів щодо дотримання правил оформлення дисертацій. Наприклад, це стосується дотримання правил переносів таблиць на наступну сторінку (див. таблиці 1.1, 1.3 та ін.). Зазначене зауваження має радше технічний характер, однак його врахування сприяло б покращенню загального оформлення дисертації.

5. Дисертаційний текст має відповідати нормам академічного письма, уникаючи надмірної образності, суб'єктивних оцінок чи розмовних зворотів. Стилiстичні корекції допомагають зробити роботу більш відповідною науковим стандартам. Саме тому усунення автором окремих стилістичних помилок є необхідним для підвищення якості дисертаційного дослідження та його відповідності академічним вимогам.

Висловлені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, а мають переважно рекомендаційний характер.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації Долинної А. С., знайшли повне відображення у наукових і навчально-

методичних публікаціях автора. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 44 праці, зокрема 20 статей у фахових виданнях України, 4 статті у виданнях, індексованих у Scopus і Web of Science, 3 розділи у колективних монографіях, а також 17 публікацій, що відображають апробацію та розвиток ідей дослідження, серед яких навчально-методичний посібник, матеріали міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій та статті у зарубіжних наукових виданнях. Наведені дані засвідчують належний рівень апробації та повноту висвітлення результатів дисертаційного дослідження.

Реферат є стислим, але змістовним відображенням дисертаційного дослідження, оскільки містить ключові структурні елементи роботи: концепцію, методологічні позиції, теоретичні положення, емпіричні результати та висновки.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Реферат за структурою, змістом і висновками повною мірою відображає основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура роботи та стиль викладу відповідають чинним вимогам. Текстових запозичень без належних посилань на джерела не виявлено.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Дисертаційна робота за своїм змістом відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Теорія і практика професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США» є самостійною, завершеною науковою працею, виконаною на належному науковому рівні, відповідає вимогам пунктів 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, а її автор, Долинна Анна Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

**Офіційний опонент –
доктор психологічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАН України,
директор Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАН України**

Олег КОКУН